

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

A genovai San Giorgio-palota fogadótermében nem mindennapi ünnepség volt március 8-án. Érdekes volt már a külsőségei miatt, mert csak Velence és Genova városi hatóságai vettek részt rajta, ők azonban teljes hivatali díszben, saját városuk zászlója mögött. Ha pedig tudjuk, hogy *Marco Polo* születésének hetedik centenáriumát ünnepelték meg, akkor meg különösen érdekes ez a hely és maga az együttes. Ennek a palotának egyik kamrája szolgált hajdan *Marco Polónak* börtönül, s aki bebörtönözte, Genova városa volt. Igazságtalanságot ugyan nem követett el Genova, mert javában háborúban állott akkor Velencével és flottája *Marco Polót* 1298-ban egy velencei hadihajóval, mint annak parancsnokát fogta el. Kérdezhetnők azonban: miért nem inkább Velence rendezte az ünnepséget? Végére is *Marco Polo* ott született és ott is halt meg. Igen, de amivel *Marco Polo* megörökítette nevét a történelemben: az úti emlékeit és feljegyzéseit éppen a genovai fogóságban szedhette rendbe és mondhatta tollba fogolytársának, a pisai Rusticianónak. S ki tudja, lett volna-e rá egyáltalán módja abban a kalandos világban, ha Genova a négy fal csöndjében irodalmi tevékenységre nem kárhoztatja? Genovának ezt az érdemét emelte ki Spanio professzor, Velence polgármestere is, aki a mostani ünnepségen az egyetlen beszédet tartotta.

Bizonyos, hogy *Marco Polo* a középkor legjelentősebb utazója, akinek könyve valóságos kinyilatkoztatásként hatott az akkori

nyugati világra. Ebből ismerték meg részben először, részben szélesebb körökben Perzsiát, Pamirt, Ceylont, Szumatrát, Kórkinkinát és főleg Kínát. Nem mintha nem tudtak volna már addig is ezeknek a messzi térségeknek létezéséről, de mindaz, amit addig hallottak felőlük, meglehetősen szétfolyt a legenda ködében. Voltaképpen *Marco Polo* sem fölfedezésként jutott el 1271-ben a Távolkeletre. Apja, Niccolo, és nagybátyja, Matteo, vitték magukkal, akik velencei kereskedők voltak és akkor már üzleti kapcsolatban álltak Kublájjal, a mongol nagykánal. Az öregeknek ez már a második ázsiai útjuk volt. De akkor is, amikor először merészkedtek el Kínába, már úttörők nyomdokába léptek. Sőt éppen ezeknek az elődöknek, egy-két bátor hittérítőnek köszönhették ottani szívélyes fogadtatásukat. Alig érték el ugyanis a Sárگا folyót, Kublaj mindjárt magához hívatta őket s még üzenetet is bízott reájuk a pápa számára. A második alkalommal a fiatal *Marco* annyira megnyerte a kán tetszését, hogy ez beosztotta a saját kíséretébe. *Marco* nem kevesebb, mint 22 évet töltött az uralkodó udvarában, három évig Kiangnan kormányzója is volt, s a hosszú idő alatt kedve szerint utazgatott a birodalomban. Akárcsak apja és nagybátyja, ő is sok hasznos szolgálatot tett a kánnak, emellett tapintatosan és rokonszenvesen viselkedett. Amikor 1292-ben mégis búcsút vett a kántól, olyan jó hír maradt utána, hogy honfitársa, Giovanni da Montecorvino olasz minorita, aki néhány hónappal később érke-

zett Fukienbe, minden nehézség nélkül letelepedhetett. Ő lett az első hittérítő Kínában, aki már eredményekre is hivatkozhatott, mert 12 évi ott-időzése alatt kereken 6000 embert keresztelt meg.

Kik voltak azonban, akik már a Polo-család előtt megfordultak Kínában? Erről szól egy figyelemreméltó dolgozat, amelynek *Antonino Fugardi* a szerzője. Mellőzve a kudarcha fuladt próbálkozásokat, az első utazó, akinek sikerült behatolnia Ázsia szívébe s aki már tudósított is az ottani népekről és országokról, a ferences Giovanni *del Pian del Carpine* volt. Vele azonban már részletesen foglalkozott *Balanyi György* abban a tanulmányában, amelyet „Piancarpinói János követjárása Nagy-tartárországban” címmel az idei januári számában közölt folyóiratunk. Ehhez képest új mozzanatot Fugardinál sem találunk.

Fra Giovanni, mint emlékeztetes, 1245 áprilisában indult el Lyonból, hogy IV. Ince pápa megbízásából, annak követeként széfnézzen a messzi Keleten. Áthaladt egész Európán, keresztülvágott az orosz síkságokon s eljutott Batu kán tartományába, amelyek a Káspi és az Aral tótól északra és nyugatra feküdtek. Először Saraiban telepedett meg, ahol Batu kán vendégül látta. Tovább haladva 1246 júliusában megérkezett Sira Ordába, a mérhetetlen birodalom nyári fővárosába. Innen már néhány nap alatt elérte Karakorumot, amely a mongol birodalom igazi székvárosa volt. Nagy vigasság és ünnepi hangulat fogadta itt a ferencset, mert a birodalom minden részéből összegyűlt előkelőségek éppen az elhunyt Ogodáj fiának,

Kujuknak koronázására készültek. Fra Giovanni a koronázás után átnyújtotta Kujuknak a pápa levelét és ajándékokkal is kedveskedett neki. A minden mongolok kánja azonban egy vazallus uralkodó hódolatának fogta fel az ajándékokat. Kijelentette: miután Isten azt a feladatot ruházta reá, hogy ő uralkodjék mind a Kelet, mind a Nyugat fölött, kész békeségben élni a pápával is, csak ismerje el őt legfőbb parancsolójának. Ugyanakkor meghagyta a kán, hogy Fra Giovanni azonnal forduljon vissza és közölje a pápával ezt az üzenetét. A ferencesnek el kellett tehát hagynia a mongol birodalmat anélkül, hogy bármi célját elérte volna.

Fra Giovanni, mint tudjuk, hazaérkezése után írásba foglalta azokat a gazdag tapasztalatait, amelyeket hosszú utazásán szerzett. Így jött létre a „*Historia Mongolorum*”, a „*Mongolok története*”. Mint Balanyi György is rámutatott tanulmányában, vannak ebben a könyvben történeti és földrajzi utalások, amelyek utóbb tévesnek is bizonyultak, találunk benne állításokat, amelyek nyilván csak a képzelet szüleményei, de ez mind nem rontja a könyvnek azt az értékét, hogy a legrégebb emléke egy olyan utazásnak, amelyet európai ember tett keleti Ázsiában.

A „*Historia Mongolorum*” — állapítja meg Fugardi — nem keltett különösebb visszhangot, de hozzájárult annak a meggyőződésnek terjedéséhez, hogy bármi is egyébként a helyzet, a keresztények bizonyos türelmességnek örvendhetnek a kánok részéről.

Ez a meggyőződés készítette IX. Lajost, a franciák szent királyát is arra, hogy összekötte-

tésbe próbáljon lépni a mongolokkal. Választása egy Andrea *da Longjumau* nevű dömésre esett, akinek sikerült is eljutnia Karakorumba. A dömés tele volt reménységgel és várakozással, mert indulásakor olyan híreket hallott a francia udvarban, hogy a mongol császár keresztény hitre tért. A hír nem volt igaz. Mi több, a császár meg is halt közben, úgy hogy Longjumau csak az özvegyvel beszélhetett, aki ura örökébe lépett. A császárnő röviden végzett a döméssel: mondja meg a franciák királyának, hogy erejétől telően ajánljon fel hűbéradót, ha meg akarja tartani a trónját. Longjumaunak is eredménytelenül kellett visszatérnie. Azt azonban ő is megerősítette, hogy a mongolok nem bántják az európai utasokat és általában barátságosak irányukban.

Igy történt azután, hogy amikor IX. Lajoshoz újabb hír érkezett egy magasrangú mongol méltóság megkeresztelkedéséről, a király megint csak útnak indított két ferences testvért a mongol birodalomba. Az egyik Guglielmo *da Rubruk*, a másik Bartolomeo *da Cremona* volt. A hír ezúttal is valótlannak bizonyult, alkalmat adott azonban arra, hogy legalább is Fra Guglielmo eljusson Karakorumba. Az új kán, Mangu, maga elé is bocsátotta a barátot, aki mindjárt engedélyt kért tőle az evangélium hirdetésére. A kán megtagadta az engedélyt és csak abba egyezett bele, hogy Fra Guglielmo az udvar jelenlétében nyilvános vitát rendezzen. Végeredményben tehát IX. Lajos újabb küldöttje is üres kézzel térhetett haza. Annál gazdagabb lett azonban a sikertelen vállalkozás tudományos gyümölcse. Guglielmo *da Rub-*

ruk klastroma csendjében összeállította útleírását, amelyet ma is kivételes értékűnek mondanak a földrajz művelői. Általános vélemény, hogy tudományos szempontból ez a legfontosabb középkori emlék az ázsiai világrészről. A megtekintett tájakat, különösen a volgai síkságot, a Káspi-tó környékét, az Altai hegységet, főleg pedig az ottani népek jellegzetességeit és szokásait olyan pontosan és megbízhatóan írta le Rubruk, hogy teljesítményén ma is csodálkozhatunk.

Fra Guglielmo beszámolóját kevés kortársa olvashatta, Fugardi azonban bizonyosra veszi, hogy Marco Polo apja és nagybátyja is e kevesekhez tartozott. Ők ugyanis, amikor néhány évvel később először vágta neki a Távolveletnek, pontosan azon az útvonalon haladtak, mint amelyet Fra Guglielmo írt le. Ki lehet mutatni egyébként, hogy maga Marco Polo is forgatta elődjének könyvét. Az azután már csak az időpontok érdekes találkozása, hogy Fra Guglielmo éppen abban az esztendőben érkezett Karakorumba, amelyben a nagy velencei utazó született: hétszáz évvel ezelőtt, 1254-ben.

*

Magam is dohányos lévén, ugyancsak felfigyeltem azokra a hírekre, amelyek szerint angolszász kutatók bizonyították vélik az oksági összefüggést a mind gyakoribb tüdőrák és a dohányzás között. Kapva-kaptam tehát a svájci *Hedi Fritz-Niggli* írásán, amely a kérdéssel foglalkozik.

A legelső, amit megtudunk ebből, hogy a tüdőrák, amely régebben igen ritka betegség volt, ma már nemcsak az angol-

szász országokban, de az egész világon nyugtalanító módon terjed. Még Sváje sem kivétel alóla. Míg a század elején csak elvétve észleltek rákot a tüdőben, 1931 és 1941 között már Svájcban is minden ötödik férfinél, aki rákban hunyt el, a tüdőben volt a góca, ma pedig a tüdőrák mindjárt a gyomorrák után, második helyen következik. Nőknél a gyomorrák után a mell- és méhnyaki a leggyakoribb, a tüdőrák e pillanatban csupán a tizedik helyen áll, emelkedését azonban náluk is meg lehet állapítani.

A tüdőráknak ez az általános előretörése annál különösebb, mert a rák minden egyéb változata — ellentétben a közhelyfógaással — inkább csökkenő irányzatot mutat. Ami például Svájcot illeti, *Schinz, Rosin* és *Senti* statisztikai vizsgálataiból világosan kitűnik, hogy bár a rákhalálozások száma a századforduló óta folyvást növekszik, ennek okát az élettartam állandó hosszabbodásában kell keresni. Nem az azonoskorúak rák-kockázata fokozódik, hanem egyszerűen több az öreg ember, aki koránál fogva hajlamos a rákra. A multhoz viszonyítva férfi és nő számára is kisebb ma a valószínűsége annak, hogy 60 éves kora előtt rákban hal meg. A helyzet viszont nem változott abban a tekintetben, hogy minél magasabb kort ér el az ember, annál nagyobb a valószínűsége, hogy rák viszi majd sírba. A tüdőrák szaporodását azonban nem lehet a korosztályok eltolódásával magyarázni, mert éppen ez a rák függ legkevésbé a kortól és semmiképpen sem az öregek betegségére. Mint úgynevezett „korai rák” aránylag korán szedi áldozatait, leginkább

az 50-ik és 60-ik életév között.

A statisztikai vizsgálatok eredményeit megerősítik a kórházak évi jelentései. Ezeknek egybevetéséből állapította meg a zürichi egyetem patológiai intézete, hogy 1900-tól 1952-ig a tüdőrák Svájcban az összes rákesetek 1 százalékaról 12 százalékará emelkedett. Hasonló a helyzet Németországban is. Míg 1937-ben a tüdőrák a férfiaknál a rákhalálozások 8.8%-ában szerepelt, 1949-ben már 12.7%-ot, 1950-ben 14.9%-ot tett. Miként Svájcban, itt is már a tüdőrák a leggyakoribb szervi rák a férfiaknál a gyomorrák után. Van azonban országok, ahol még rosszabb a helyzet. Így Hollandiában — *Korteweg* közlése szerint — a tüdőrák az összes rákhalálozásoknak több mint negyedét okozza. Bécsről *Kretz*, Dániáról *Clemmesen* jelenti ugyanezt. Norvégiában valamivel kisebb a tüdőrák terjedése, Angliában és Egyesült Államokban azonban lényegesen nagyobb.

Ezek a tények. Mi azonban a hátterük? A tanulmány szerzője szerint kétségtelen, hogy az esetek szaporodásában a diagnosztika fejlődésének is szerepe van, miután a tökéletesebb vizsgálati módok és eszközök segítségével sokkal biztosabban felismerik a tüdőrákot, mint azelőtt, és ez kifejezésre jut a statisztikában is. Ez azonban semmiképpen sem magyarázza meg a betegség elharapódzásának rendkívüli méretét. Fel kell tehát tételezni, hogy külső tényezők változtak meg az utolsó 50 év alatt s ez teremtett olyan körülményeket, amelyek kedveznek a tüdőráknak.

Közelfekvő gondolat volt, hogy a dohányzásban keressék az előmozdító tényezőt s ennek

megfelelően párhuzamot vonjanak az általánosan növekvő dohányfogyasztás és a tüdőrák terjedése között. Angol kutatók, főleg *Kennaway*, meg is állapították, hogy olyan országokban, ahol a lakosság keveset dohányzik, a tüdőrák sem gyakori betegség. Így Izlandban, amelynek a legutóbbi időkig alig volt komolyabb dohányfogyasztása, tüdőrák csak nagyritkán fordult elő; amióta azonban emelkedik a fogyasztás, itt is szaporodnak a tüdőrák esetei. További vizsgálatok azzal az érdekes felfedezéssel jártak, hogy a tüdőrák statisztikai kapcsolata szembetűnőbb a cigarettafogyasztással, mint általában a dohányfogyasztással. Svájcban például az egy főre eső dohányfogyasztás ugyanakkora, mint Angliában, a tüdőrák-hányad azonban csupán a fele, Anglia és Norvégia között pedig a tüdőrák gyakoriságában sokkal nagyobb az eltérés, mint a dohányfogyasztásban. A különbségek viszont meglehetősen egyeznek a cigarettafogyasztásával. Ebből következtettek a kutatók arra, hogy a tüdőrák terjedését elsősorban a cigaretta terhére kell írni.

A betegeknek a dohányfogyasztás szempontjából való osztályozása is azzal az eredménnyel járt, hogy fel kell tételeznünk az összefüggést a tüdőrák és a dohányzás között. Amerikai kutatók megállapították, hogy a tüdőrákban szenvedőknek csupán 1 vagy 2 %-a nem dohányzott. Hasonlóképen Svájcban is azt állapította meg *Gsell*, hogy a tüdőrákosoknak alig 2 %-a nem dohányzott. Ezzel szemben a férfibetegek 87 %-a erős dohányos volt, értve ezen, hogy legalább 16 cigaretta-t szivott el naponként. Ezek-

után azt, hogy a nőknél kevesebb volt eddig a tüdőrák, nyilván a kevesebb dohányzással magyarázhatjuk. Ma már ugyan a nők is egyre nagyobb mértékben dohányoznak — jegyzi meg a tanulmány szerzője —, valószínű azonban, hogy rákos következményei csak jóval később fognak mutatkozni, mert feltehetjük, hogy a tüdőrákra is vonatkozik a rosszindulatú daganatok általános törvénye, vagyis hogy a sérülés beállta után bizonyos lappangási időre van szüksége, amíg megjelenik.

Még mindig nem sikerült azonban tisztázni, hogy miért és mi módon rákosíthatja el a dohányfüst a tüdősejteket. Arra kell gondolnunk, hogy rákgerjesztő anyagok vannak benne, olyasmik, mint a szénkátrányban, amelynek rákgerjesztő tulajdonsága közismert. A dohányfüstben és a dohánykátrányban már megtalálták egy anyag nyomait, amely a benzopyrénné, erre az igen erős rákgerjesztő anyagra emlékeztet. Mint a tanulmány szerzője hangsúlyoztatja, ennek a kérdésnek teljes felderítése most a legsürgősebb feladat, mert csak az ok és a folyamat pontos ismeretében foghat hozzá a tudomány annak a kezelési módnak a kidolgozásához, amely kiküszöbölné a dohányból a rákosító anyagokat, vagy ha ez nem volna lehetséges, egy olyan füstszűrő szerkesztéséhez, amely elnyelné azokat. Egyébként ugyanis, bármennyire fájdalmas, a menekülés egyetlen útja a dohányzásról való lemondás lenne.

Eleinte az arzénre is gyanakodtak, amely a legtöbb dohányban kimutatható, és pedig annak következtében, hogy az ültetvényeket arzéntartalmú rovarirtóval fecskendezik. Kenna-

way azonban beigazolta, hogy azokban az országokban, ahol a legesekélyebb arzén-t tartalmazza a dohány, emiatt még nem kevesebb a tüdőrák. Így ma általános a nézet, hogy az arzénnek nincs köze a dologhoz. Minden jel szerint azonban a dohányzáson kívül más tényezők is belejátszanak a tüdőrák keletkezésébe. Kitiűnt ugyanis — a legvilágosabban Angliában —, hogy ez a betegség gyakoribb a nagyvárosokban, mint vidéken. Mind a nőknél, mind a férfiaknál Londonban a legmagasabb a százalék. Ezen a nyomon indulva azt is megállapították, hogy a tüdőrák gyakorisága egyenes arányban van a lakott terület népsűrűségével. Feltehetjük tehát, hogy a levegő összetételének is szerepe van a betegségben. A svájci *Probst* egyébként már 1925-ben, amikor a tüdőrák terjedését szövétték, felhívta a figyelmet a nagyvárosi levegő növekvő szennyezettségére. S valóban, a londoni levegő, mint a legutóbbi elemzések kimutatták, por, korom és füst hordalékában elegendő mennyiségű benzpyrén-t tartalmaz ahhoz, hogy annál az embernél, aki egy életen keresztül beszívja, kiváltsa és előmozdítsa a tüdőrákot. A legvalószínűbbnek azonban mégis azt tartják, hogy a levegőt megfertőző ipari termékeknek csak másodlagos jelentőségük van, mert ezek inkább csak rátelepzenek arra a sérülésre, amelyet a dohányzás okoz a tüdőben.

Mint már említettem, a kutatók véleménye az, hogy a tüdőráknál is az első sérülésnek jóval a betegség kitörése előtt kellett történnie. Számítások szerint 20-25 év az a tartam, amely alatt a kicsiny ártalmak folytonos ismétlődése kitermeli a rá-

kot. Ezért van az, hogy az illetékesek ma főleg a fiatalságot óvják a túlzott dohányzástól. A tanulmány szerzője szerint azonban az idősebbek is jól teszik, ha mérséklít vagy abbahagyják a dohányzást, mert állatokon végzett kísérletek beigazolták, hogy ezzel a már bekövetkezett sérülés esetén is meg lehet hosszabbítani a lapangási időt.

Hedi Fritz-Niggli fejtegetéseit kiegészíthetem azzal, hogy *Erich Neuhold*, a bécsi egyetem patológiai intézetének egyik vezetője nemrégiben tette közzé azoknak a vizsgálatainak eredményét, amelyeket a tüdőrák terjedésére vonatkozóan végzett Ausztriában. Az ő adatai is megerősítik azt a feltevést, hogy kapcsolat van a tüdőrák és a dohányzás között. 1934-ben a rákban elhunyt férfiak 16,6 %-a halt meg tüdőrákban, mikor is az átlagos dohányfogyasztás évi 575 gramm volt Ausztriában; 1951-ben már 31,8 %-kal szerepelt a tüdőrák, addigra azonban a dohányfogyasztás is közel kétszeresére, 1026 grammra emelkedett. Egyébként *Neuhold* is úgy találta, hogy minél sűrűbben laknak az emberek, annál hajlamosabbak a tüdőrákra.

„Gabriela Mistral beszél” — hangzott a címe egy hosszabb irodalmi közleménynek, amelyen véletlenül akadt meg a szemem. Érdeklődéssel tekintetem bele, mert azt gondoltam, hogy talán *Frédéri Mistral* leányáról van szó, annak a nagy költőnek leányáról, aki annyira szerette volna új életre keltetni a provençal nyelvet. Hamar rá kellett jönnöm azután, hogy az illető hölgy chilei író

és költő, aki csak rokonszenvből vette fel a Mistral nevet; a polgári életben úgy hívják, hogy Lucilla *Godoy Alcajaga*. A vele folytatott beszélgetéseket *Santiago del Campo* jegyezte fel. Így született az a könyv, amely a minap német fordításban is megjelent.

A helőle vett szemelvények, amelyeket a közlemény tartalmazott, szinte kivétel nélkül írókra és irodalomra vonatkoztak. Megtudtam a többi között, hogy Paul *Valéry* írt egyszer előszót Gabriela Mistral egyik verskötetéhez, meg azt is, hogy a chilai írónő csak azért utazott valamikor Svédországba, hogy Benedetto *Crocé*t — egyébként sikertelenül — beajánlja az irodalmi Nobel-díjra. Amiért azonban érdemesnek találtam a közlemény elolvasását, azok a szemelvények, amelyek a költőnőt Stefan *Zweig*hez fűzték. „Egyike ő az én nagy halottainknak — mesélte el Gabriela Mistral. Petrópoliban ugyanabban az utcában laktunk. Azt azonban, hogy valójában miért dobta el magát az életet, sohasem tudtam meg. Ma is csak tűnődöm rajta...”

A német író, akinek Erasmusról, Stuart Máriaól és Fouché-ról rajzolt hatalmas portréit alighanem mindannyian remekműveknek érezzük, részben önkéntes, részben kényszerű száműzetését töltötte akkor Braziliában. Helyesebben: szenvedte. De adjuk át a szót Gabriela Mistralnak:

Zweig rendkívüli ember volt, minden ízében az. És gran señor. Igazi jószág lakozott benne. Ő és felesége csodálatraméltó pár voltak. Rossz nyelvek azt állították, hogy nincs köztük házassági kötelék. Egyik nap megkérdezte tőlem, hallottam-e

én is ezt a mendemondát? Azt feleltem: nem. Meg akarta mutatni a házasságlevelét, de kérttem: álljon el tőle. Nagyon szerették egymást. Az asszony feláldozta magát érte; gondoskodott róla, hogy ne zavarják, minden ételét maga főzte meg. Zweignek, ha beszélt, egyetlen témája volt: Európa s Európában ismét és ismét Németország. Megszállottja volt Németországnak. Egyszer meg is kérdezte tőlem: nem tudnék-e valami eszközt vagy módot, amellyel megszabadíthatná magát ettől a kínzó gondolattól? Azt feleltem: Brazília virágai oly gyönyörűek, foglalkozzék velük, Nemsokkal utána egy hivatalos lakomára hívtak meg mind a kettőnket. Amint megpillantott, nyomban kivitt magával az egyik erkélyre, amely alatt a kert tengernyi virága hullámozott. Ráhajolt a mellvédre. Némán és hosszasan, míg végül is figyelmeztettem: ideje lenne visszamennünk. „Csak egy pillanatig” — kérelt. Utána még kétszer is szólnom kellett: nem maradhatunk tovább. Csak a virágokat nézte, újból és újból.

Három dolog történt a halálát megelőző napon. Gondolom, ezek adták a végső lökést. Az első az a hír volt, hogy a németek győzelmesen nyomulnak előre. A második: sértésekkel teli névtelen levelek, amelyekkel Hitler braziliai hívei árasztották el. S a harmadik: a braziliai karnevál látványa, amikor a nép kitombolja magát s az utcák a szenvedélyek izzó katlanává válnak. Annak számára, aki az európai világból kizártnak érzi magát, akit a gyűlölet üldöz, aki semmi lehetőségét sem látja annak, hogy régi életét újból felépítse, annak szá-

mára e karneváli éjszakák állati féktelensége riasztóan jelképezhetette az ösztönök diadalát a fenyegetett szellem fölött.

Stefan Zweig túlságosan érzékeny, mondhatnám, nőiesen érzékeny volt. Másnap, azon a szomorú reggelen, a háztartási alkalmazottjuk rohant be hozzám. Magából kikelve kiáltotta: „Jőjjön, kérem, jőjjön, meghaltak!” „Ki, kik?” — kérdeztem megdöbbenve. „Ők, — kiáltotta megint —, ők haltak meg!” Oda futottam s ott találtam őket, egymást átölelve, holtan.

Igen, Zweig az én egyik nagy halottam. Ahogyan Thomas Mann egyike azoknak a nagy élőknek, akiket csodálok. Milyen nagy kár, hogy ő és Zweig nem voltak egymás szomszédai. Thomas Mann azokkal a szemével, amelyek mindenkit le tudnak csillapítani, őt is megnyugtatta volna...

Régen olvastam már *Maeterlinck* könyvét a természetekről, de azóta sem tudtam felejténi a forró égőnek ezeket a csótány-szerű, álcacésszárnyú rovarait, amelyeknek többméter magas építményeit, ha az ember útjában állnak, dinamittal kell felrobbantani, mert a csákány sem birkózik meg velük. Napfénytől menekülő, örök vakságra kárhoztatott élőlények, amelyek közül a dolgozók soha sem merészkednek a szabad levegőre. Fő táplálékuk a fa. S innen a veszedelmességük is, mert ha földalatti folyosóikon valami épületbe jutnak, belülről örlik meg annak gerendáit, míg csak egy napon az épület mitsem sejtő lakóira szakad. Még ma is előttem van egy jelenet *Maeterlinck* könyvéből: Szent Ilona szigetén két rendőr beszélgetett egy hatalmas, levelektől borí-

tott mélia-fa alatt; egyikük nekitámaszkodott a fa törzsének s a lázgyógyító óriás, amelyet belülről már porrá őröltek a természetek, egyszerűen rájuk zuhant és maga alá temette őket. S talán méginkább hatott rám a természetek az a lehetetlenül szabályozott társas élete, amely miatt — noha rendszertanilag nem sok közük hozzá — fehér hangyáknak is nevezik őket.

Mindez pedig azzal kapcsolatban elevenedett fel emlékezetemben, hogy kezembe került *Lorenzo Bracaloni* tudósítása arról a küzdelemről, amely a firenzei Certosában folyik ma a természetek ellen. Certosa, mint tudjuk, általában a karthauzi kolostorok neve, eredete pedig az, hogy a Chartreuse-völgyet, ahol Szent Brunó megalapította remete-rendjét, Cartusiumnak, vagy Certosának is hívják.

Kercken 600 éve annak, hogy Niccola Accaioli, a nápolyi királyság udvarmestere „bűnei bocsánatára és lelke üdvösségére” felépíttette a firenzei Certosát az Aguto-hegyen, a várostól négy kilométerre, s annak templomát Szent Lőrinc vértanú pártfogásába ajánlotta. Az idők folyamán 112 ismert művész dolgozott az épületek belső és külső ékesítésén, köztük Beato Angelico, Perugino, Della Robbia, Fra Bartolomeo, Ghirlandajo, Andrea del Sarto, Tizian, Michelangelo. Sajnos, a belső itáliai háborúk során sok kár is érte a Certosát, a legnagyobb csapást pedig a napoleoni megszállás mérte rá. Nem kevesebb, mint 508 műtárgyat hurcoltak el akkor a franciák és csak jelentéktelen hányaduk került vissza Waterloo után. A klostrom és a templom azon-

ban még így is Olaszország egyik legértékesebb műemléke.

Most azután minden eddigi el-lenségnél fenyegetőbben támad-ták meg a Certosát a természetek. Nem kétséges, hogy az Aguto-hegy nyugati lejtőjét borító cipruserdőből jutottak ide. Hogy az erdőbe honnan kerültek, máig sem tudják, megte-lepedésüket azonban már évek-kezelőtt észlelték. Tény minde-nesetre, hogy földalatti jára-taikon elérték a Certosát is, alá-furták az évszázados vastag falakat, s mire észrevették őket, már befészkeltek magukat a káptalanterembe, a nagy ebéd-lőbe és a szerzetesek társalgó-jába. Szerencse, hogy mindezek a helyiségek, amelyek a tem-plom baloldalán fekszenek, eléggé különálló részét teszik a Certosának. Magába a tem-plomba, amelynek elsősorban a XV. századból való világhírű fafaragványát, a 36 stallumos kórust kellene félteni, a terme-szek még nem hatoltak be, de szinte az utolsó pillanatban fe-dezték fel őket.

A műemlékek állami felügye-lősége haladéktalanul hozzá is látott, hogy kiirtsa a beférkő-zött rovarokat és elejét vegye a természetek további ostromának. A munkálatok tudományos irá-nyításával Antonio Melis pro-

fesszort, az olasz mezőgazdasági rovarvadász állomás igazgatóját bízták meg. Mint Bracaloni írja, a természetektől megrohant helyiségekből eltávolítottak minden mozgathatót s felszedték a padlózatot, illetve köve-zetet. Az elszállított fafészeségeket ismétetlen fertőtleníteni fog-ják. A helyiségek csupaszon ma-radt talaját nagy mélységben felássák és kihordják. Újabb feltöltés előtt vastag betonré-teggel öntik ki az alapot s betonnal burkolják körül a fa-lak alsó vonulatát. Mindegyik helyiség tehát a föld felszínén valamivel túlemelkedő beton-kockán fog nyugodni, amelyet különleges keménysége folytán nem rághatnak át a természetek.

Egyelőre ijesztő látványt nyújtanak a Certosa szobanfor-gó részei. Csak néhány óriási súlyú márványoltár, szobor és síremlék maradt a helyén. Időn-ként, egy-egy munkaszakasz vé-geztével lezárják és gázzal árasztják el a helyiségeket. A gáz összetételét Melis professzor határozta meg: tartalmazza mindazokat az anyagokat, ame-lyek halálosak a természeteknek erre a fajtájára. Később, ha befejezték a sürgős mentési munkálatokat, az egész Certo-sát betonnal fogják körülár-kolni.